

Роман ГОЛИК

доктор історичних наук

старший науковий співробітник відділу нової історії України

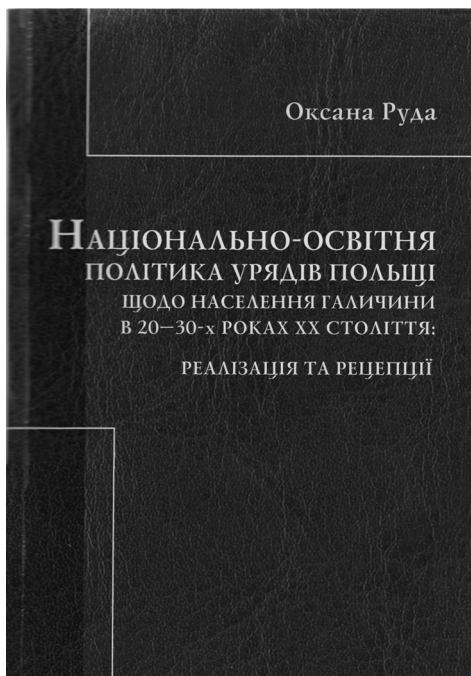
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3123-1920>

e-mail: roman_holyk70@ukr.net

**[Рец.]: ОСВІТА ДЛЯ НАЦІЇ: НОВА ПРАЦЯ ПРО
МІЖВОЄННУ ГАЛИЧИНУ [на кн.]: Руда О. Національно-
освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини
в 20–30-х роках ХХ століття: реалізація та рецепції:
монографія / Національна академія наук України, Інститут
українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2019. 802 с.**

У контексті державотворення та розбудови демократичного суспільства актуального значення для сучасної України набуває пошук шляхів гармонізації міжнаціональних відносин, зокрема вирішення проблем національних меншин в освітній

сфері. З огляду на це, на сучасному етапі важливе використання історичного досвіду для вирішення національних питань задля уникнення хиб і помилок минулого. Монографія Оксани Рудої «Національно-освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини в 20–30-х роках ХХ століття: реалізація та рецепції» розкриває багато аспектів цієї теми на матеріалі міжвоєнної доби. На широкому суспільно-політичному тлі авторка представила національно-освітню політику Польщі 20–30-х років ХХ ст., цілісну картину становища національних меншин і характеристику політики польських урядів, що спричинила розколи й напруження у суспільстві та призвела до послаблення польської державності. Це робить дослідження актуальним і в ретроспективному плані, і з погляду освітніх практик та етнонаціональних процесів сучасної України.

З погляду читача, приємно вражають уже самі масштаби книжки: обсяг (802 с.), історіографічна і джерельна база (2 183 позиції у загальному списку) та тематичний спектр монографії. На великому архівному матеріалі (документи органів влади й управління міжвоєнної Польщі, політичних партій, культурно-освітніх товариств, церковних інституцій, шкільних закладів; статистичні дані; джерела особового походження; періодичні видання), значна частина якого вперше введена до наукового обігу, на тлі детального аналізу наукової літератури й методології авторка досліджує дуже широкий спектр питань. У цій праці О. Руда поставила за мету комплексно проаналізувати національно-освітню політику урядів Польщі 20–30-х років XX ст. у контексті її впливу на політичні, міжетнічні, освітні, мовні та релігійні процеси міжвоєнної Галичини. Представлена монографія відзначається науковою новизною, яка, зокрема, полягає в тому, що дослідниця вперше спробувала сформувати цілісну картину освітньої діяльності українських, польських, єврейських і німецьких політичних партій, громадсько-політичних діячів, культурно-освітніх та релігійних структур міжвоєнної Галичини, що була відповіддю на національно-освітню та мовну політику Польської держави.

На сторінках монографії авторка детально висвітлила місце, статус і роль Галичини в державному організмі міжвоєнної Польщі, загальні принципи національної політики Польської держави 20–30-х років XX ст. та їхнє застосування в освітньому процесі. Як впливає з праці, О. Руда аргументовано довела необхідність і значущість постановки та вирішення проблеми для з'ясування впливу національно-освітньої політики Польщі на розвиток освітніх закладів Галичини й боротьби місцевого населення за власні національні, освітні та мовні права.

Питання мови як політичного інструменту, проблема мовної асиміляції в міжвоєнній Галичині, впливу утравізму у шкільництві на асиміляцію меншин знайшли належне висвітлення у монографії. Погоджуюся з авторкою, що спроби в міжвоєнні роки обмежити суспільні функції регіональних і місцевих мов, побудувати мононаціональну Польську державу через примусову асиміляцію меншин призвели до дискримінації непольського населення. О. Руда зауважує, що ухвалені в 20–30-х роках XX ст. закони обмежували мовні права національних меншин чітко визначеною територією, а також сприяли розбудові мережі навчальних закладів із польською мовою викладання та збільшенню кількості утравістичних шкіл через зменшення кількості навчальних закладів із мовами меншин. Авторка робить висновок, що подібні зміни перешкоджали формуванню україномовного простору у сфері освіти, негативно позначилися на загальному стані шкільництва українців, ускладнили навчання українських дітей у навчальних закладах різних рівнів рідною мовою, а також загострили українсько-польські відносини в Галичині. Можна погодитися з авторкою, що оскільки влада, впроваджуючи мовне законодавство у південно-східних воєводствах, не брала до уваги інтересів місцевого німецького та єврейського населення у вирішенні мовного питання, то це обмежило сферу функціонування також і їхніх мов.

Належну увагу О. Руда присвятила дослідженню національно-освітніх тем у політичних дискурсах усіх каденцій тогочасного польського парламенту (Сейму) та практиці українських, польських, німецьких, єврейських політичних партій. На увагу заслуговують висновки авторки про те, що українські політики головну загрозу вбачали в колонізації навчальних закладів і поширенні польськості на

етнічні українські терени, тому вістря своєї боротьби в освітній сфері спрямували на роз'яснювально-пропагандивну діяльність задля піднесення національної свідомості в місцевого населення, розширення функціонування мережі українських культурно-освітніх товариств, протидію утраквізації україномовних навчальних закладів. Досліджуючи діяльність єврейських партій, О. Руда зауважує, що основні розбіжності в єврейському політикумі стосувалися трактування місця євреїв у Польщі, підходів до визначення ролі релігії в освіті, а також мови викладання у навчальних закладах (їдиш, іврит, польська). Підійшовши ґрунтовно до висвітлення просвітницької діяльності тих німецьких політичних партій, які поширили свій вплив на Галичину, авторка зазначила, що попри ідеологічні розбіжності німецькі політики зосередилися на відстоюванні культурно-освітніх інтересів свого народу, зокрема розширенні мережі німецькомовних шкіл.

Досліджуючи діяльність парламентарів у Сеймі різних каденцій, О. Руда зазначає, що представники української, єврейської та німецької спільнот використовували парламентську трибуну для захисту прав та інтересів своїх виборців, зокрема відстоювали право меншин на навчання рідною мовою та розбудову мережі непольськомовних навчальних закладів. Натомість польські парламентські групи формували законодавчу базу для розбудови польськомовного шкільництва, покликаною пришвидшити асиміляцію національних меншин. Авторка наголошує, що цьому, зокрема, слугувало освітнє і мовне законодавство, запроваджене в 1924 р. та 1932 р.

Поряд із висвітленням відстоювання освітніх прав населення Галичини політиками різних національностей О. Руда належну увагу приділила також дослідженню діяльності національних товариств та релігійних організацій (Римо-та Греко-Католицької, протестантських Церков, юдейських громад) як чинників суспільної мобілізації галицьких українців, поляків, євреїв, німців. З монографії можна почерпнути цікаві відомості про просвітницьку працю українських («Просвіти», «Рідної школи», «Взаємної помочі українського вчителства», «Учительської громади», «Сільського господаря») та німецьких (Спілка німців-християн Малополющі, Спілка німців-католиків Малополющі, Спілка німецьких учителів і вчительок Малополющі) товариств, спрямовану на розвиток національного шкільництва, піднесення освітнього рівня своїх громад та збереження їхньої національної ідентичності. Авторка не оминула увагою також освітню та виховну працю членів польських культурно-освітніх товариств, зокрема Товариства школи людової, Християнсько-національного союзу учителів загальноосвітніх шкіл, Товариства вчителів середніх і вищих шкіл, Союзу польських учителів загальноосвітніх шкіл, які здебільша зосередилися на збереженні польськості в Галичині, піднесенні освітнього рівня місцевих поляків та формуванні їхньої національної свідомості. Доповнює загальну картину аналіз діяльності єврейських товариств (Союз громадських організацій, які утримують єврейські школи, Товариство з підтримки єврейського шкільництва та єврейської культури, Центральна єврейська шкільна організація, «Тарбут», Єврейське товариство народної та середньої школи), котрі опікувалися приватним початковим і середнім шкільництвом із різними мовами викладання та відмінними підходами до виховання.

Належну увагу в тексті приділено основним формам просвітницької діяльності Греко-Католицької та Римо-Католицької Церков, Союзу Церков

евангельсько-аугсбурзького і гельвецького визнання, німецьких душпастирів римокатолицького обряду та юдейських громад, спрямованої на збереження культури, релігійних традицій і етнічної самобутності їхніх спільнот.

Звісно, до тексту можна висловити окремі побажання. Зокрема, коли йдеться про методологічні й історичні питання мови та національної свідомості, варто було б покликатися не лише на роботи, які апелюють до т. зв. «теорії мовної відносності» (Вільгельма Гумбольдта (Friedrich Wilhelm von Humboldt), Олександра Потебні, Едварда Сепіра (Edward Sapir), Бенжаміна Лі Ворфа (Benjamin Lee Whorf)), але й до соціолінгвістичних концепцій, де йдеться про мову як інструмент соціального впливу чи влади (як у П'єра Бурдьє (Pierre Bourdieu) чи школи Теуна Ван Дейка (Teun Adrianus Van Dijk)) та на теорії двомовності й міжмовних контактів (у працях школи Урієля Вайнраха (Uriel Weinreich)). Водночас у подібних працях доречно частіше залучати елементи освітньо-педагогічних, мовних, політичних, навіть етнологічних теорій науковців міжвоєнної доби. Ці концепції часто могли пояснювати різні аспекти тогочасного національно-суспільного життя.

Ширшому розкриттю проблеми, на мою думку, сприяло би більше акцентування на суспільній реакції та рецепції, художньо-літературному чи мистецькому відображенні освітніх і національно-політичних ініціатив. Вони дають змогу побачити антропологічний, особистісний вимір проблем.

Отже, можна стверджувати, що монографія О. Рудої – цікаве інтердисциплінарне дослідження, безперечним позитивом якого є, власне, порівняльний контекст праці: авторка зосереджує розвідку на більшості значущих національних спільнотах Галичини та послідовно порівнює їх. Усе це вигідно вирізняє рецензовану монографію серед багатьох інших робіт, присвячених міжвоєнному часу.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМ. І. КРИП'ЯКЕВИЧА

Україна

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА,
НАЦІОНАЛЬНА СВІДОМІСТЬ,
ДЕРЖАВНІСТЬ

2020
33

Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / гол. ред. Ігор Соляр; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2020. Вип. 33. 540 с.

Збірник об'єднує студії з історії, мовознавства та літературознавства.

Статті історичного блоку розкривають актуальні проблеми історії України, а також містять розвідки про відомих людей та їх значення у формуванні української державності.

Мовознавчі студії репрезентують українсько-угорську наукову співпрацю, аналіз мовних явищ за матеріалами пам'яток XVI–XVIII ст. та за діалектними джерелами, а також дослідження проблеми інтеграції науково-технічного прогресу (психолінгвістичний аспект).

Дослідження з літературознавства зосереджені довкола аналізу підручників з української літератури XIX століття в університетській системі, особливостей зображення подій Другої світової війни у прозі Росії, США й Угорщини XX століття, а також дослідження поезії – віршів Шевченка та урбаністичних віршів Георга Гайма та Богдана Ігоря Антонича.

Ukraine: Cultural Heritage, National Consciousness, Statehood / Ed. Ihor Soliar; NAS of Ukraine, I. Krypiakievych Institute of Ukrainian Studies. Lviv, 2020. Vol. 33. 540 p.

The collection unites studies in history, linguistics, and literary studies.

Articles of the historical section reveal current problems in Ukraine's history and contain research about famous people and their importance in forming Ukrainian statehood.

Linguistic studies represent Ukrainian-Hungarian scientific cooperation, analysis of linguistic phenomena based on the materials of the 16th-18th centuries and dialect sources, and research on the problem of integration of scientific and technological progress (psycholinguistic aspect).

Research on literary studies focuses on the analysis of textbooks on Ukrainian literature of the 19th century in the university system, the features of the events of World War II in the prose of Russia, the USA, and Hungary of the 20th century, as well as a study of poetry - poems by Shevchenko and urban poems by George Heim and Bohdan Ihor Antonych.

Рекомендувала до друку вчена рада

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
(протокол № 9 від 03.12.2020 р.)

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

Соляр Ігор Ярославович, д.і.н., проф. (Україна)

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Романюк Михайло Васильович, к.і.н. (Україна)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Акіллі Алессандро (Achilli Alessandro), PhD (Australia)

Борчук Степан Миколайович, д.і.н., проф. (Україна)

Газдаг Вільмош (Gazdag Vilmos), PhD (Україна)

Даниленко Андрій (Danylenko Andriy), PhD, prof. (США)

Золтан Андраш (Zoltán András), dr hab., prof. (Угорщина)

Литвин Микола Романович, д.і.н., проф. (Україна)

Мозер Міхаель (Moser Michael), dr hab., prof. (Австрія)

Муравський Олег Іванович, к.і.н., с.н.с. (Україна)

Надрага Марта Степанівна, к.і.н., с.д. (Україна)

Пастух Тарас Васильович, д.філол.н., доц. (Україна)

Рембішевська Дорота Кристина (Rembiszewska Dorota Krystyna), dr hab., prof. (Польща)

Ситник Олександр Степанович, д.і.н., проф. (Україна)

Ястремська Тетяна Олександрівна, к.філол.н., с.н.с. (Україна)

ЗМІСТ

ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ

Актуальні питання української історії	3
Паршин Ілля. Маловідома згадка про грамоту Луцького єпископа від 1319 року	3
Войтович Леонтій. Стільсько: між фактами і вигадками.	13
Пашук Володимир. Греко-католицьке духовенство – важливий соціальний чинник формування товариства «Просвіта»	38
Кондратюк Костянтин, Коцюмбас Ореста. Академічна гімназія у Львові (1849–1914)	50
Руда Оксана. Роль політичної партії «Мізрахі» в розвитку єврейського приватного шкільництва у міжвоєнній Польщі	69
Chotary Juriy. Пона Згінуї, the symbol of freedom and courage	81
Пагіря Олександр. Від співпраці до ворожнечі: протистояння Карпатської Січі та чехословацьких органів безпеки на зламі (1938–1939)	90
Ільницький Василь, Батюк Тарас. Боротьба радянських репресивно-каральних органів проти підрозділів тактичного відтинку 22 «Чорний ліс» (1946–1947)	111
Артимишин Юлія. «Закерзоння» як концепт: лінія–кордон–терен–втрачений регіон?	137
Боднар Галина. «Постійно відчували цензуру і відповідну планку над собою»: Львівський університет імені Івана Франка в 1970-х – середині 1980-х років (структура, викладачі, кадрова політика)	157
Піх Олег. Геополітичні розбіжності як чинник відносин Польщі та Росії (1994–2004)	177
Артимишин Павло. Харківські угоди 2010 року: візії політичних, медійних та експертних середовищ в Україні	194
Krasivskyi Orest, Pidberezhnyk Nadiia. Problems of nation-building processes in Ukraine at the present stage	214
Попко Сергій. Військово-політична співпраця України з НАТО: особливості імплементації програм співробітництва (кінець ХХ – початок ХХІ століття).	222
Матіїв Юлія. Соціальна політика в дискурсі політичних партій на позачергових виборах до Верховної Ради у 2014 році.	234
Воєнна історія	243
Підшибякін Сергій. Іловайська трагедія 2014 року в дискурсі української громадської думки	243

Полтавець Юрій. Особливості навчального процесу в Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного на сучасному етапі	260
Постаті	270
Патер Іван. Іван Пулкою – український патріот, політик, державник	270
Сова Андрій. Освітньо-виховна діяльність Івана Боберського в Канаді.	294
Каменцев Денис. Публіцистична діяльність Володимира Сальського	306
Галів Микола, Огар Анна. «Член ОУН» Варвара Степанівна Журбенко: доля репресованої вчительки (за матеріалами архівно- кримінальної справи)	318
Кравець Наталія. Архівно-слідча справа Василя Проходи як історичне джерело	331
Костишин Роман. Громадсько-політична діяльність Володимира Кохана в 1920–1960-х роках	342
Романюк Михайло. Життєвий шлях Лицаря Срібного хреста заслуги УПА Івана Червака («Дністрового»).	352

МОВОЗНАВСТВО

Барань Єлизавета, Барань Адальберт. Внесок Іштвана Удварі в реабілітацію наукової спадщини Антонія Годинки	364
Осінчук Юрій. Церковнослов'янські запозичення в лексичній системі української мови XVI–XVII століть	379
Ястремська Тетяна. Картина світу і концепт: проблема (пере)осмислення.	394
Мех Наталія, Мех Олег. Інформаційно-техногенний фактор і людина: психолінгвістичний аспект	411

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Генц Адріана. Історія літератури чи філологічні студії: підручники з української літератури XIX століття в університетській системі	422
Барань Адальберт. Особливості зображення подій Другої світової війни у прозі Росії, США й Угорщини XX століття (за романами Василя Гроссмана «Життя і доля», Джеймса Джонса «Віднині і повік», Імре Кертеса «Знедоленість»)	433
Шкраб'юк Петро. У житті й боротьбі – разом (чотири силуетки про незвичайних жінок України)	448
Пастух Тарас. Шляхи рецепції віршів Шевченка	465
Гаврилів Тимофій. Місто в модерністичній поезії. Урбаністичні вірші Георга Гайма та Богдана Ігоря Антонича	480

ОГЛЯДИ ТА РЕЦЕНЗІЇ

- Мочернюк Наталія.** [Рец.]: «Живий живе гадає!»: творча спадщина і чин Івана Іванця з погляду XXI століття [на кн.]: Іван Іванець (1893–1946). Стрілецькі мемуари, творча спадщина / Упоряд. А. Яців і Р. Яців; вст. сл.: П. Гринчишин; наук. ред. і авт. вст. ст. д.і.н. М. Литвин. Львів, 2019. 476 с.: іл. 494
- Голик Роман.** [Рец.]: Львівська Ставропігія XVIII – початку XX століття: консервативна організація перед викликами модерності [на кн.]: Киричук О., Орлевич І. Львівський Ставропігійський інститут (1788–1914). Роль у суспільно-політичному, культурному та релігійному житті українців Галичини / НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича; Львівський музей історії релігії. Львів: Логос, 2018. 288 с. 499
- Тараніна Богдана.** [Рец. на кн.]: Максим Яременко. Перед викликами уніфікації та дисциплінування: Київська православна митрополія у XVIII столітті. Львів: Вид-во УКУ, 2017. 272 с. (Серія «Київське християнство», т. 4). 503
- Приступа Євген.** [Рец. на]: Сова А. Іван Боберський: суспільно-культурна, військово-політична та освітньо-виховна діяльність: монографія; Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України; Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського; Центр незалежних історичних студій. Львів, 2019. 512 с. 512
- Міщанин Василь.** [Рец. на]: Вегеш М.М., Віднянський С.В. Августин Волошин – «батько карпатоукраїнського народу». Київ: Парлам. вид-во, 2020. 472 с. + Іл., ім. пок. 516
- Голик Роман.** [Рец.]: Освіта для нації: нова праця про міжвоєнну Галичину [на кн.]: Руда О. Національно-освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини в 20–30-х роках XX століття: реалізація та рецепції: монографія / Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2019. 802 с. 526

ЮВІЛЕЇ

- Реснт Олександр.** *Honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere* . . . 530
- Ястремська Тетяна.** Слово про Вчителя:
до ювілею Павла Юхимовича Гриценка. 533